

MEEDENKERS II

Het socratisch gesprek

Redactie: Jos Delnoij
en Wieger van Dalen

DAMON

Inhoud

Inleiding <i>Wieger van Dalen en Jos Delnoij</i>	9
Spreken buiten de orde; Radicale reflectie in een socratisch gesprek <i>Hans Bolten</i>	14
Het socratische en de regels; wanneer is een gesprek socratisch en wanneer niet? <i>Hella van den Elshout</i>	57
Het meta-gesprek; achtergrond, belang en richtlijnen <i>Erik Boers</i>	79
Het strategiegesprek <i>Pieter Mostert en Jens Peter Brune</i>	97
Waarheid of methode; filosofische methoden in het socratisch gesprek <i>Wieger van Dalen</i>	116
De ethiek van de socratisch gespreksleider; Cruciale morele momenten in het socratisch gesprek <i>Dick Kleinlugtenbelt</i>	132
Bij wijze van gespreksleiding; Over visieontwikkeling, zich inleven en levenskunst <i>Dries Boele</i>	157

Wijzen van zien, wijzen van spreken; Een socratisch gesprek over samenwerking <i>Jos Kessels</i>	180
Betekenis en ervaring in het socratisch gesprek; Een aanzet tot een grondslagenonderzoek <i>Arnold Ziegelaar</i>	200
Een goed gesprek over morele kwesties <i>Dorine Bauduin</i>	220
Professionaliseren door gezamenlijke reflectie; Intervisie en het socratisch gesprek vergeleken <i>Erik Boers en Jos Kessels</i>	231
Socratisch gesprek: smeerolie van het recht? <i>Jos Delnoij</i>	245
Wilt u gestoord worden? Diagnose, anamnese, elenchus <i>Hans Bolten en Kristof van Rossem</i>	264
Over de auteurs	280

Woord vooraf

Het socratisch gesprek bloeit. Dat maakt ons bescheiden en heldhaftig tegelijkertijd. We zijn onderdeel van iets dat boven ons uit groeit en we realiseren ons dat er aan socratische gespreksvoering meer gedaan wordt dan wij kunnen overzien, laat staan overdenken. Anderzijds beseffen we dat we onderdeel zijn van de groei, dat we daaraan kunnen bijdragen en dat ook graag doen. Welnu de bravoure heeft gewonnen want voor u ligt de eerste bundel verhalen van socratisch gespreksleiders van Nederlandse bodem. In deze vrijplaats vindt u onze vragen, ervaringen, beweringen, argumenten en inzichten eindelijk eens zwart op wit en gebundeld.

Deze bundel vormt de tweede in de serie *Meedenkers* over huidige vormen van filosofische praktijken, tot stand gekomen in samenwerking met de *Vereniging voor Filosofische Praktijk (VFP)*. Waarom vindt de VFP het nodig deze bundel te laten verschijnen? Een van de redenen is gelegen in het bekendheid geven aan filosofie zoals die zich in de praktijk ontwikkelt. Een tweede reden is het voeden van de dialoog over het socratisch gesprek. Tenslotte is een niet onbelangrijke drijfveer daarin gelegen, dat het gaat om een methode die niet beschermd is. Enerzijds is het niet wenselijk, dat filosoferen op enigerlei wijze wordt gepatenteerd, anderzijds komt het tegenwoordig voor dat ook andere beroepsgroepen onder de naam 'socratisch gesprek' cursussen en dergelijke aanbieden. Met deze bundel beoogt de VFP bekendheid te geven aan kwaliteitsaspecten van een socratisch gesprek dat een filosofisch gesprek mag heten.

Op deze plaats willen wij de VFP bedanken voor de mogelijkheid die ze ons geboden heeft. Ook de Internationale School voor de Wijsbegeerte (ISVW) in Leusden waar het socratisch gesprek al sinds haar introductie in Nederland begin jaren 80 haar natuurlijke thuishaven vindt, heeft indirect in belangrijke mate bijgedragen aan het tot stand komen van deze bundel. We zijn dank verschuldigd aan onze Duitse en Engelse collega's. Zij houden ons een spiegel voor

waar wij een Nederlandse wijze van filosofie bedrijven in zien. Verder mogen hier niet ongenoemd blijven de collega-gespreksleiders van de intervisiegroep van socratisch gespreksleiders. Zij hebben door debat en dialoog bijgedragen aan de ideeënvorming en meningsvorming van ons en de andere auteurs. En bovenal bedanken wij Jan, Els en de jongens voor hun geduld en hulp aan het huise-lijk front. Zij maken elke dag weer duidelijk wat belangrijk is in het leven en waar het in een socratisch gesprek om gaat.

April 2003
Leiden / Schoonebeek

Jos Delnoij en Wieger van Dalen

Inleiding

Het socratisch gesprek kent een oude en een jonge geschiedenis. De oude geschiedenis is vele malen verteld en besproken in het canon van de filosofie: Socrates die in de straten van Athene zijn gesprekspartners het vuur na aan de schenen legde, zijn gesprekspartners die altijd met stomheid geslagen achterbleven, nooit vanwege het mooie spreken van Socrates – dat zou hun verslagen maar niet met stomheid geslagen hebben – maar altijd vanwege hun eigen onwetendheid omtrent zaken die zij voor hun eigen leven belangrijk achtten.

De jonge geschiedenis is, logischerwijs, veel minder vaak verteld. In het begin van de vorige eeuw nam de Duitse filosoof, pedagoog, en politicus Leonard Nelson (1882-1927) het initiatief gesprekken te organiseren waarin men *in een gesprek gezamenlijk een filosofische vraag tracht te beantwoorden*. Sindsdien is deze aanpak uitgegroeid tot wat we nu kennen als ‘het socratisch gesprek’. Vandaag de dag is dit niet alleen meer een activiteit voor experimenteel ingestelde filosofen. Overal in het land worden cursussen georganiseerd, gespreksgroepen en trainingen. En organisaties huren gesprekleiders in om medewerkers vruchtbaar te laten nadenken over ‘dat waar het om gaat’ in het werk. Nederland is het land waar het socratisch gesprek het meest gebezigd wordt. Het wordt dus hoog tijd dat de jonge geschiedenis geschreven wordt. Daarvan wil dit boek een onderdeel zijn.

Van veel kanten krijgen de Nederlandse socratisch gespreksleiders de vraag waar men kan lezen over het socratisch gesprek, met name over de methode. In Duitsland ziet met een zekere regelmaat een nieuwe uitgave in de serie ‘Die Schriftenreihe’ het licht, waarin Duitse collega’s, en inmiddels ook al enkele Nederlandse, hun analyses en inzichten presenteren. In ons Nederlands taalgebied bestaan enkele uitgaven die gewijd zijn aan het socratisch gesprek. Ook zijn

er inmiddels talrijke artikelen verschenen in tijdschriften, zowel over filosofen als door filosofen. Maar een bundel waarin twaalf gespreksleiders hun bevindingen presenteren is nieuw. Wat het boek bijzonder de moeite waard maakt is de verscheidenheid aan artikelen, niet alleen wat betreft thema's maar ook wat betreft inspiratiebron waaruit de auteurs putten in het analyseren, plaatsen, vooruitzien en bekritisieren van de methode. Deze bundel biedt voor de hand liggende, maar ook onvermoede aanknopingspunten in het filosofisch canon.

Voor diegenen die zich willen bekwamen in het leiden van socratische gesprekken is er al menige cursus verzorgd door VFP-socratici. Ook vond er al een internationale training plaats waar de landen Turkije, Engeland, Denemarken, België, Nederland en Zuid Afrika vertegenwoordigd waren. Verder geven leden van de intervisiegroep socratisch gespreksleiders Nederland regelmatig acte de présence op internationale congressen en zij organiseren regelmatig een internationale conferentie in samenwerking met de zustervereniging in Duitsland, de nog door Leonard Nelson opgerichte Philosophisch Politische Akademie PPA, en de Britse vereniging British society for the furtherance of critical philosophy SCP.

Kenmerken van de methode

Waar hebben we het over als we de term 'socratisch gesprek' gebruiken? Deze vraag stellen veel auteurs zich in hun bijdrage aan deze bundel. Wij hebben niet de pretentie een volledig antwoord te geven op deze vraag. Toch willen we hier, in de terminologie van Wittgenstein, de familiegelekenissen van het socratisch gesprek naar voren brengen. Dat wil zeggen dat we kenmerken van het socratisch gesprek bespreken in het besef dat een concreet gesprek zelden zal voldoen aan *alle* genoemde kenmerken.

Een socratisch gesprek gaat over een onderwerp dat belangrijk is voor de deelnemers. Het gesprek wordt gevoerd door een *groep* van zes tot tien deelnemers. De tijdsduur varieert tussen de twaalf en vijftig uur. Afgeleide gespreksvormen, zoals het diner pensant of socratisch café duren aanmerkelijk korter: soms minder dan drie uur. Het gesprek begint met een *algemene uitgangsvraag* die door denken alleen kan worden beantwoord, dus niet met een vraag waarvoor je een archief moet induiken of een experiment moet opzetten. Er wordt onderzocht wat de ideeën,